

Jerzy Mazurek

Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich
Uniwersytet Warszawski
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
ORCID 0000-0002-7470-8015

Biografia wicemarszałka Sejmu II RP Jana Dębskiego

Recenzowana praca autorstwa Mateusza Ratyńskiego pt. *Jan Dębski (1889–1976). Polityk kompromisu*, wydana w 2019 roku przez Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, to niewątpliwie napisana z pasją wnikliwa biografia zawierająca dobrze udokumentowany źródłowo opis życia i działalności nieznanego szerzej w dotychczasowej świadomości społecznej Jana Dębskiego. Tytułowy bohater – pedagog, wieloletni parlamentarzysta, publicysta i wydawca, a także inicjator zmian w życiu społecznym i gospodarczym – mimo że uczestniczył w najważniejszych wydarzeniach życia publicznego XX wieku – nie doczekał się do tej pory swej biografii. Nazwisko Dębskiego w powszechnej świadomości nie istnieje, a jego ciekawe losy zostały zapomniane przez wielu historyków.

Należy docenić trud autora biografii. Dotarł on do obszernego i różnorodnego zasobu źródłowego oraz wkomponował dość umiejętnie omawiane zagadnienie w opis zmieniającej się rzeczywistości politycznej, począwszy od czasów zaborów Polski (druga połowa XIX wieku), aż po „środkowy PRL”, czyli epokę Edwarda Gierka (druga połowa XX wieku). Mateusz Ratyński dokonał właściwego podziału treści pracy w układzie chronologiczno-problemowym, zgodnego z rytmem życia i działalności społeczno-politycznej Dębskiego. Kolejność omawianych zagadnień jest logicznie ułożona, daje pełny obraz poczynąń tego polityka.

Autor w sposób bardzo dobry sformułował cel pracy i właściwie postawił pytania badawcze. W siedmiu rozdziałach nakreślił wyrazistą sylwetkę Dębskiego jako człowieka ze swoimi słabościami i zaletami, działacza ludowego, parlamentarzysty, społecznika, który do końca swojego długiego życia służył ojczyźnie. W rozdziale I *Dzieciństwo, młodość i początki działalności politycznej (1889–1919)* opisano młodość i pierwsze kroki w życiu publicznym. Tytułowy bohater urodził się 4 grudnia 1889 roku w Mircu w powiecie iłżeckim, w zubożałej rodzinie szlacheckiej Michała i Felicji. Jego ojciec był urzędnikiem gminnym. Kontakty w rodzinnej miejscowości z tutejszą ludnością miały istotny wpływ na przyszły związek Dębskiego z ruchem ludowym. Na dalszą naukę wyjechał do Radomia, gdzie był uczniem miejscowego gimnazjum. W tym czasie wziął udział w strajku szkolnym, po czym przeniósł się do szkoły handlowej, gdzie złożył egzamin dojrzałości. Należał do pokolenia 1905 roku wychowywanego w głębokim patriotyzmie oraz w duchu idei walki o niepodległość kraju. Wyjazd na studia do Belgii otworzył kolejny istotny okres w jego życiu. Na uniwersytecie w Liège uzyskał stopień kandydata inżynierskiego sztuk i rzemiosł. Ponadto związał się tam się z organizacją Związek Młodzieży Polskiej ZET, a zawarte wówczas znajomości i nawiązane kontakty towarzyskie trwały przez całe życie.

Przełom w jego życiu stanowił wybuch I wojny światowej. W tym okresie poświęcił się energicznej działalności oświatowej najpierw w Radomiu, a następnie w Chełmie. Wówczas także wstąpił do Polskiego Stronnictwa Ludowego, trwale wiążąc się organizacyjnie z ruchem ludowym.

Rozdział II *Posel na Sejm Ustawodawczy (1919–1922)* poświęcono aktywności politycznej Dębskiego na forum Konstytuanty. Wybrany został z listy PSL „Wyzwolenie”. Na początku 1920 roku, wspólnie z Maciejem Ratajem, przeszedł do PSL „Piast”, w którym od 1921 roku do końca istnienia ugrupowania pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego.

W Sejmie Ustawodawczym Dębski nabrał ogromnego doświadczenia politycznego jako aktywny poseł oraz publicysta. W trakcie trwania kadencji sprawował przez kilkanaście miesięcy funkcję prezesa klubu poselskiego oraz przewodniczącego Komisji Administracyjnej. Dębski był patriotą i świadomym obywatelem, o czym świadczy jego ochotniczy udział w wojnie polsko-bolszewickiej.

W rozdziale III *U szczytu kariery politycznej (1922–1927)* opisano kulminacyjny okres kariery politycznej Dębskiego. Został on prezesem Klu-

bu Parlamentarnego PSL „Piast” podczas rządu centroprawicowej koalicji pod kierownictwem Witosa, przewodniczącym Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu I kadencji. Uczestniczył nie tylko w krajowym życiu publicznym, ale był także aktywny na forum Ligi Narodów i Unii Międzyparlamentarnej. Specjalizował się w polityce międzynarodowej.

Jan Dębski cieszył się powszechną sympatią. W listopadzie 1925 roku powołano go na wicemarszałka Sejmu, godność tę pełnił do końca kadencji. Będąc zwolennikiem demokracji i parlamentaryzmu, jako poseł wspierał gabinety Władysława Grabskiego i Aleksandra Skrzyńskiego. Rok 1926 był szczytem jego kariery politycznej, wyrazem czego były propozycje nominacji Dębskiego na premiera podczas przesilenia majowego. Zamach majowy i późniejsze umacnianie reżimu sanacyjnego zahamowały jego prężnie rozwijającą się karierę polityczną.

W rozdziale IV *W opozycji do rządów sanacji (1927–1930)* omówiono wydarzenia polityczne oraz udział Dębskiego w funkcjonowaniu Sejmu II kadencji. Zwrócono uwagę na podejmowane przezeń próby osiągnięcia konsensusu ze środowiskiem piłsudczykowskim, jednak wobec ich fiaska, nie dziwi jego zaangażowanie w koalicję Centrolewu i dążenie do zjednoczenia ruchu ludowego.

W rozdziale V *W kręgu obozu Józefa Piłsudskiego (1930–1939)* przedstawiono sytuację Dębskiego, gdy po wyborach brzeskich pozbawiony został mandatu posła. Wykorzystał on wówczas wieloletnią znajomość z gen. Gustawem Orlicz-Dreszerem i związał się z Ligą Morską i Kolonialną, w której był wieloletnim wiceprezesem Zarządu Głównego. Zakończenie pracy w Sejmie rozpoczęło jego stopniowe wycofywanie z życia partyjnego. Niezwykle interesująca jest ówczesna publicystyka Dębskiego, dotycząca problematyki kolonii, morza i obrony państwa przed zagrożeniem hitlerowskim. W 1938 roku, w obliczu groźby wybuchu wojny zdecydował się na przyjęcie nominacji senatorskiej od prezydenta Ignacego Mościckiego do Senatu V kadencji. W czasie kadencji reprezentował w dalszym ciągu ludowe przekonania. Ważnym i interesującym wydarzeniem był wyjazd Dębskiego w przeddzień II wojny światowej do Oslo, gdzie podczas sierpniowego zjazdu Unii Międzyparlamentarnej wygłosił przemówienie wzywające narody europejskie do solidarności wobec niemieckiej agresji.

W kolejnym, VI rozdziale *W ukryciu przed okupantem hitlerowskim (1939–1945)* opisano wojenne losy Jana Dębskiego. Polityk był poszukiwany przez niemieckiego okupanta. Z tego też powodu do wyzwolenia ukrywał

się u bliskich znajomych pod fałszywymi nazwiskami, a jako gorący patriota współpracował z Armią Krajową.

Ostatni, najdłuższy VII rozdział *W okresie Polski Ludowej (1945–1976)* przedstawia ostatni okres życia Dębskiego w nowych realiach społeczno-politycznych powojennej Polski. Pierwsze lata powojenne spędził on w województwie wrocławskim. Kierował tamtejszym PSL oraz pełnił urząd Kuratora Okręgu Dolnośląskiego. Wówczas to zbliżył się do Czesława Wycecha i należał do krytyków polityki prezesa PSL Stanisława Mikołajczyka. Chcąc bronić tradycji ruchu ludowego, włączył się w organizowanie Lewicy PSL. W 1949 roku wstąpił do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, wchodząc w skład jego RN. W latach stalinowskich wycofał się z życia politycznego, pracował wówczas w Ludowej Spółdzielni Wydawniczej. Po odwilży październikowej został prezesem Warszawskiego Komitetu ZSL, pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Głównej Komisji Rewizyjnej ZSL. Działał także jako wiceprezes Towarzystwa Kultury Moralnej oraz jako pierwszy prezes Klubu Seniorów Ruchu Ludowego przy NK ZSL. Emerytowany Dębski był wówczas „weteranem ruchu ludowego” i cieszył się powszechnym szacunkiem w środowisku.

W pracy nad monografią Mateusz Ratyński wykorzystał podstawowy zestaw opracowań z najnowszej historii Polski, uwzględnił wszystkie niezbędne pozycje bibliograficzne dotyczące dziejów ruchu ludowego. Na uznanie zasługuje obszerna kwerenda w źródłach drukowanych. Należy szczególnie docenić szeroką kwerendę źródłową przeprowadzoną w szesnastu archiwach w tym m.in. Archiwum Akt Nowych, Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie. Autor w sumie zapoznał się z kilkudziesięcioma zespołami archiwalnymi. Wykorzystał również publikowane zbiory dokumentów, dzienniki, pamiętniki, wspomnienia, prasę, jak i obszerną literaturę przedmiotu. Dogłębnie zapoznał się także z publicystyką Jana Dębskiego. W sposób krytyczny odniósł się również do dotychczasowych ustaleń historiografii odnośnie do działalności tytułowej postaci.

Poprzez wspomnianą szeroką kwerendę archiwalną, logiczną argumentację i prawidłowe, zgodne z zasadami metodologii badań historycznych wnioskowanie Mateusz Ratyński w sposób przekonujący przedstawił podjęty przez siebie rozległy, bo obejmujący aż cztery epoki historyczne temat badawczy. Pokazał całościowo sylwetkę polityczną, przedstawiając działal-

ność Dębskiego na szerokim tle wydarzeń społeczno-politycznych. Nie zagubił przy tym przedmiotu swoich zainteresowań (co jest częste w wypadku autorów biografii), potrafił bowiem zachować odpowiednie proporcje pisząc o jego drodze politycznej i czysto ludzkiej.

Książka *Jan Dębski (1889–1976). Polityk kompromisu* oprócz solidnego i wnikliwego przedstawienia tytułowej postaci w oparciu o szeroką kwerendę archiwalną i biblioteczną jest wręcz intrygującą historią losów współczesnego Dębskiemu życia społecznego i politycznego. Rozprawa planowana jako opowieść o długim życiu tytułowej postaci, okazała się nową, wręcz intrygującą historią życia publicznego. Interesujące uzupełnienie stanowią zamieszczone w publikacji fotografie.

Jerzy Mazurek

Mateusz Ratyński, *Jan Dębski (1889–1976). Polityk kompromisu*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2019, ss. 414.